Radiniai. Vienintelis vertingas 1998 m. radinys yra jau aprašytas medinis šulinys. Kiti radiniai – gargažės, molio tinkas, smulkios šukelės, gyvulių kaulų nuolaužos ir dantys – yra masinė medžiaga.

Chronologija. Kol nėra atlikti šulinio medienos dendrochronologiniai ir radiokarboniniai tyrimai, naujų duomenų Lieporių 1-osios gyvenvietės chronologijai nėra. Pasiliekama prie to, kad gyvenvietė datuojama IV–VIII a.

Birutė SALATKIENĖ

Exploration of Lieporiai 1st settlement in 1998

In 1998, in Lieporiai 1st (Šiauliai City) settlement, the area of 160 m^2 was explored. The well of the wooden construction found in 1996 was explored. The size of the construction is 165 x 55-65 cm, the depth of the well is 2,4 m from the present earth's surface. Besides, the charred wood particles of a building, pit No 104 and hearth No 107 were found. According to the method of the radioactive coal, the well is dating from the 4th century. The chronology of the settlement is the 4-7th centuries.

Birutė SALATKIENĖ

KURTUVĖNŲ PILIAKALNIO PAPĖDĖS ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI 1998 M.

Kurtuvėnų piliakalnis yra Kurtuvėnų miestelio (Šiaulių r.) PV dalyje. Pirmasis šį piliakalnį aprašė vyskupas Motiejus Valančius (žr. Valančius M. *Raštai*, V., 1972, t. 1, p. 362.). Povilas Višinskis (žr. Višinskis P. *Raštai*, V., 1964, p. 40) piliakalnį mini 1901 m. laiške L. Kšivickiui (Krzywicki L. *Żmudź starożytna. Dawni żmudzini i ich warownie*, Warszawa, 1906, p. 9, 12), o P. Tarasenka įtraukė jį į savo veikalą *„Lietuvos archeologijos medžiaga"* (Kaunas, 1928, p. 294). Po 1967 m. žvalgomosios ekspedicijos jis įtrauktas į Lietuvos archeologijos paminklų sąrašą ir datuotas V–XV a. Kurtuvėnų piliakalnis aprašytas LAA (V., 1975, t. 2, p. 91), *„Tarybų Lietuvos enciklopedijoje"* (V., 1986, t. 2, p. 295).

1995 m. kasinėjant Kurtuvėnų dvaro oficiną, buvo apžiūrėta Kurtuvėnų piliakalnio papėdė. Daržo, esančio R piliakalnio pusėje, žemės paviršiuje

buvo surinkta nemažai keramikos, o arčiau kelio pastebėta gargažių. Dalis šukių buvo lipdytos. Tada ir buvo padaryta prielaida, kad toje vietoje galėjo būti piliakalnio papėdės gyvenvietė (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 204–205; Salatkienė B. Kurtuvėnai – piliakalnis, dvaras, miestelis, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, 1996, Šiauliai, 1996, p. 15–22.).

Šiuo metu Kurtuvėnų piliakalnis yra Kurtuvėnų regioninio parko teritorijoje. Parko administracija organizuoja ne tik geologinius, botaninius, zoologinius, gamtosauginius, bet ir istorinius, etnologinius bei archeologinius parko teritorijos tyrinėjimus. Regioninis parkas nupirko įžymųjį medinį XVIII a. Kurtuvėnų dvaro svirną ir jau pradėjo jį restauruoti, atstatė dvaro oficiną, finansuoja archeologinius tyrinėjimus dvaro sodybos teritorijoje. Ateityje planuojama restauruoti ir daugiau dvaro pastatų, išsaugoti parko nupirktas sodybas Jautmalkės kaime, netoli Kurtuvėnų. Regioninio parko darbuotojų interesų diapazonas siekia apimti visą Kurtuvėnų istoriją, taigi ir piliakalnį.

1998 m. Kurtuvėnų regioninis parkas finansavo Kurtuvėnų piliakalnio papėdės žvalgomuosius tyrinėjimus. Jų tikslas buvo nustatyti papėdės gyvenvietės vietą, o ateityje galbūt ir finansuoti gyvenvietės archeologinius tyrinėjimus, jeigu ji bus rasta.

Žvalgomuosius archeologinius Kurtuvėnų piliakalnio papėdės tyrinėjimus atliko Šiaulių universiteto Šiaurės Lietuvos istorijos centras.

Kurtuvėnų piliakalnis yra P kelio Kurtuvėnai–Užventis pakraštyje, viršuje 30×50 m dydžio. Jo šlaitai 4–5 m aukščio, nuslinkę, apaugę medžiais ir krūmais. R šlaitas ypač nuslinkęs. Nebėra aiškios ribos, skiriančios šlaitą nuo papėdės. Čia daug duobių, kelmų, nuvirtusių antkapių, auga krūmai, o ŠV pusėje didelis dilgėlynas. Į R nuo krūmų ir dilgėlių yra ganykla, kurios plotis apie 40 m. Dar toliau į R keturkampis daržas. Jo ilgis 78 m, o plotis – 40 m. Ganykla ir daržas yra nuolaidūs į P pusę.

Piliakalnio P papėdę supa labai šlapia pieva, beveik bala.

Vakarinėje piliakalnio pusėje, beveik iki šlaito, yra ariamas laukas, nuolaidus į Š pusę, iki pat kelio. Tik piliakalnio PV pakraštyje yra kiek pakilesnė vieta, skirianti balą P pusėje ir vakarinį nuolaidų lauką.

Piliakalnio šlaituose ir papėdėje nėra nė vieno tvirto orientyro, todėl atskaitos tašku šurfams išdėstyti buvo pasirinkta naujųjų kapinių, esančių

kitoje kelio pusėje, mūrinė tvora. Šurfų eilės matuotos nuo linijos, išvestos pratęsiant kapinių tvorą į R ir į V kelio Š pakraščiu.

Kurtuvėnų piliakalnio papėdės gyvenvietės žvalgomųjų tyrinėjimų programoje buvo numatyta kasti šurfus R, P ir V piliakalnio pusėje, tačiau P pusėje šurfai nebuvo kasami. Dar ir šiuo metu toje vietoje yra labai šlapia pieva, beveik bala. Daržo P pusė taip pat labai šlapia. 1 m gylyje jau pasirodo vanduo. Todėl P piliakalnio pusėje šurfų nekasta.

Piliakalnio papėdėje iš viso buvo iškasti 37 šurfai, išdėstyti 8 eilėmis R ir V piliakalnio pusėse. 7 eilės buvo orientuotos išilgai daržo V krašto – 330°. Tik 8-oji eilė orientuota statmenai visoms kitoms – 60°.

Beveik visų šurfų armenyje rasta plytų gabalų ir trupinių, žiestų, glazūruotų puodų šukių ir kitų dvaro laikotarpio radinių, kadangi čia keletą šimtmečių buvo dvaro ir bažnyčios žemė. 1, 2, 32, 33, 34, 35, 36, ir 37 šurfuose po armeniu iš karto pasirodė įžemis – rusvas molis ir smėlis. Gilesniuose sluoksniuose dvaro laikotarpio radinių aptikta 7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 20, 21, 22 šurfuose. Jų rasta duobėse ir žemėse. 14 šurfe tuoj po velėna buvo rastas lauko akmenukų grindinys. Jis gali turėti ryšį su bažnyčia, stovėjusia ant piliakalnio nuo XV a. pab. iki XVIII a. pab.

Keliuose šurfuose (Nr. 3, 4, 10, 11, 19, 23, 25, 26) pastebėti maišytos žemės sluoksniai be radinių. Tai gali būti ir kultūrinis sluoksnis, tačiau jam datuoti šiuo metu dar trūksta duomenų.

18, 25 ir 26-ajame šurfuose, kurie yra arčiausiai piliakalnio, rastas maišytos žemės sluoksnis su angliukais, o 18-ajame – ir plonas degėsių sluoksnelis. Šis maišytas sluoksnis ir degėsiai gali būti siejami su piliakalniu.

Nė viename šurfe nebuvo aptikta piliakalnio papėdės gyvenvietės pėdsakų.

Daugumoje šurfų rasta dabar jau nebesančio vandens telkinio požymių. Tai durpė, durpinga žemė, pilkšvas, suplautas ir susisluoksniavęs dugno smėlis. 30-ajame šurfe rasta ir balto vandens telkinio pakrantės smėlio. Pagal vandens telkinio požymių išsidėstymą atrodo, kad tik iš PV pusės, kur yra pati iškiliausia vieta, visą laiką buvo sausuma. Iš R, P ir V piliakalnį supo vanduo ar pelkė. Gyvenvietės čia niekada negalėjo būti.

Atidžiai apžiūrėjus piliakalnio aplinką, į akis krenta naujųjų kapinių kalnelio panašumas į piliakalnio kalną. Naująsias kapines iš V, Š ir R pusės

taip pat supa šlapios pievos. Kelio Š pusėje, aplink naująsias kapines, žemės lygis yra žemesnis nei P pusėje. Atrodo, kad Kurtuvėnų piliakalnis ir naujosios Kurtuvėnų kapinės sudaro vieną visumą, vieną kalvą. Dabar tą kalvą skersai kerta kelias į Užventį. Ekspedicijos metu Kurtuvėnų gyventojas S. Dilinskas papasakojo, kad apie 1963–1964 metus, kaip jis sakė, rusai perkasė kalvą, o žemes panaudojo kelio sankasai į R ir V pusę. Iki to laiko, pasak S. Dilinsko, R ir V kelio nuokalnės buvo gana stačios.

1967 m., kai buvo žvalgomas Kurtuvėnų piliakalnis, jį jau kirto iškastas kelias. Išmatuota ir piliakalniu pavadinta tik jo P pusė. Datavimui, be išorinių piliakalnio požymių ir literatūros, matyt, neturėta kitų duomenų. 1998 m. piliakalnio papėdės žvalgomieji tyrinėjimai leidžia padaryti kiek kitokias išvadas.

Kurtuvėnų piliakalnį sudaro senųjų ir naujųjų kapinių kalvelės, seniau buvusi viena kalva, iš visų pusių, išskyrus siaurą juostą PV, supama vandens ar pelkių. Jos ilgis 260–270 m, o plotis apie 80 m. Piliakalnis beveik pailgas Š–P kryptimi, jo išilginės ašies orientacija 3 300. Sprendžiant iš piliakalnio kalvos padėties vietovėje, jo dydžio ir to fakto, kad papėdėje nerasta gyvenvietės, galima daryti prielaidą, kad tai bendruomeninio tipo piliakalnis. Gyvenvietės, buvusios piliakalnio aikštelėje, pėdsakus greičiausiai sunaikino senosios ir naujosios Kurtuvėnų kapinės.

Duomenų piliakalniui datuoti šiuo metu trūksta, tačiau galima spėti, kad jis, kaip ir dauguma tokio tipo piliakalnų, gali būti priskirtas I tūkst. prieš Kristų.

Birutė SALATKIENĖ

Survey of the foot of Kurtuvėnai Hill-fort in 1998

In 1998, the survey was done at the foot of Kurtuvėnai (Šiauliai district) Hill-fort in order to find here a settlement. 37 test excavations were made in the eastern and western parts of the hill-fort. No features of any settlement were found, and the habitation zone was discovered only at the foot of the hill-fort. The test excavations showed that there used to be an extinct body of water, which surrounded the hill-fort except the southwestern part of it. The conclusion was made that Kurtuvėnai Hill-fort is formed not only by the southern part, but also by the northern part of the hill, where at present modern Kurtuvėnai cemetery is located. It used to be a communal hill-fort dating from the 1st century BC.

Saulius SARCEVIČIUS

MERKINĖS PILIAKALNIO PAPILIO TYRINĖJIMAI 1998 M.

1998 m. Merkinėje, Gardino g. Nr. 10, kur šiuo metu yra įsikūrę Globos namai, šalia Merkinės piliakalnio esančioje kalvoje, buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai – iškasti trys šurfai. Iš viso ištirtas 12 m² plotas.

Tyrinėjimų metu buvo fiksuotas 0,8 m storio kultūrinis sluoksnis. Šurfe Nr. 3, 0,3 m gylyje išryškėjo XIII–XIV a. datuotinas sluoksnis – atspindėjęs taip pat ir kovų su kryžiuočiais laikotarpį. Tai papilyje buvusios gyvenvietės pėdsakai. Iš retesnių radinių galima būtų paminėti aptiktą geležinį arklo noragą. Norago ilgis – 14,5 cm, plotis prie įmovos – 8,2 cm. Identiškas noragas, datuotinas XIV–XV a. pradžia, buvo rastas Maišiagalos piliakalnyje.

Tirto papilio P dalyje, šalia esamo pastato Nr. 6, minėtas XIII–XIV a. kultūrinis sluoksnis buvo suardytas vėlesnių (XIX–XX a.) statybų metu.

Šurfuose Nr. 1, 3 buvo fiksuojami XVIII–XIX a. statinių mūrų fragmentai.

Saulius SARCEVIČIUS

Exploration of the fortified foot settlement of Merkinė Hill-fort in 1998

In 1998, in the hill near Merkinė (Varėna district) Hill-fort, the area of 12 m² was explored where the habitation zone dating from the 13-14th century was found. The fragments of brick buildings of the 18-19th century were found here.

Jonas STANKUS

LAVARIŠKIŲ SENOVĖS GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI

1998 ir 1999 m. LII vykdė archeologinius tyrinėjimus Lavariškių senovės gyvenvietėje (AR 1218, Trakų r.). Ji tęsiasi į R, PV, V ir Š nuo Lavariškių piliakalnio. Jos Š dalis įeina į H. Tomkovidui priklausančią žemės valdą, o R, PV ir V dalys priklauso V. Petruškevičiui. Palei PV, V ir ŠV jos pakraštį nusitęsia keliukas į Tomkovidų sodybą. Gyvenvietė labiau ištįsusi PV kryptimi, jos terenas nuolaidėja į PV, V ir Š. Teritorijoje ūkinė veikla nevykdoma, čia plyti tik šienaujamos pievos.